

Katarina Majerhold

PRIHODNOST NEKE KULTURE

»Phaedrus once called metaphysics 'the high country of the mind' – an analogy to the 'high country' of mountain climbing. It takes a lot of effort to get there and more effort when you arrive, but unless you can make the journey you are confined to one valley of thought all your life. This high country of passage through the Metaphysic of Quality allowed entry to another valley of thought in which the facts of life get a much richer interpretation. The valley spreads out into a huge fertile plain of understanding.«¹

257

I). V modernem obdobju, v katerem živi in deluje Freud, je kritična drža in upanje na napredovanje človeškega rodu na vrhuncu. Kritična drža zahteva pretres dejanj naših prednikov in postavitve racionalnih temeljev na vseh področjih človeškega udejstvovanja. Freud si v svojem delu »Prihodnost neke iluzije« zato zada nalogo raziskati temelje kulture, ki so jih postavili naši krščanski pra-pra-pradedje. Zanima ga, kako in na kakšen način je možna prihodnost naše kulture in civilizacije, pri čemer »kulturo« definira

¹ Robert M. Pirsig: Lila; Bentam Books, New York 1992, str. 172.

---

kot tisto človekovo stvaritev, s katero se je človek dvignil nad svojo animaličnost. Človeška kultura in civilizacija mu na eni strani pomeni vse znanje in sposobnosti, ki so si jih ljudje pridobili, da bi nadvladali naravo in imeli čimveč materialnih dobrin za existenco, na drugi strani pa so to ustanove, ki vzpostavljajo medsebojne človeške pravno-etične odnose. Med obema platema: biološko oz. materialno in socialno oz. psihološko vlada recipročen odnos. Toda poudariti moramo, da je kultura izključno psihološki fenomen; je psihološka nadstavba biološke zadovoljitve. Nastala je z namenom, da bi se človek odpovedal svojim biološkim nagonom in stopil na višjo filogenetsko stopnjo.

Da pa bi se človek lažje odpovedal svojim nagonom, si je moral najti dober kulturni, psihološki substitut, pri čemer je to najbolje storila religija s svojimi nauki o svetu in človeški družbi. Obstajali so tudi drugi ideali in umetniška dela, na primer, ki pa še zdaleč niso bili tako močni pri socializiranju ljudi kakor religija. Religija je predstavljala prvo formiranje prepovedi v odnosu do naravnih nagonskih želja.

258

A ko se Freud bolje poglubi v izvore in temelje religije, odstrani tančico, ki je do tedaj zakrivala jedro religije in pred nami se razprostre pokrajina nadvse neutemeljnih, paradoksalnih, iluzornih in infantilnih zahtev, zato religijo kot relevantno določiteljico kulturnih predpisov pobija s tremi argumenti:

a) religija je branila svoje znanje in predpise z absurdnimi, neutemeljnimi argumenti kot:

- ker so vanjo verjeli že naši predniki;
  - ker smo z njihovo vero podedovali tudi nekatere njihove dokaze;
  - ker je bilo v verodostojnost tega znanja kratkomalo prepovedano dvomiti.
- Tretji argument mu je bil že apriori sumljiv, zato si je ogledal, ali obstaja kakšna teža na prvih dveh. Skozi zgodovinski pregled je ugotovil, da se je mnogo naših prednikov motilo in tudi že dvomilo, kar ne more biti relevanten argument. Dokazi prednikov, ki smo jih podedovali, so med drugim največkrat utemeljeni s srednjeveškim cerkvenim rekom: »credo quia absurdum«, kar pomeni, da je dokaz za vero v boga nakazan ravno skozi
-

---

absurdnost religioznega znanja, ki jo naš um dojema v njem. Božje znanje presega človeško logično konstantnost. Kako to, se Freud sprašuje, da se ta notranji uvid (absurdnost), ki utemljuje vero, ponudi samo nekaterim in ne vsem? Kakšen pomen imajo potem sploh ta (absurdna) določila, če nimajo vsi stroge notranje potrditve le-teh?

b) drugi argument je njegova trditev, da je religija iluzija, ker v ozadju prikriva projekcije najmočnejših in najstarejših človeških želja – želje po nadvladi narave in iskanje utehe v zaščitniku očetu. Če je kultura predstavljala odmik od animaličnosti in nagonov, potem je bila ravno religija glavna izvajalka tega odmika skoz spoznanje nemoči človekovih nagonov v odnosu do narave in zato hkrati želje po premoči nad to naravo. Človek je izumil religijo, da bi z njo obvladoval naravo in svoje nagone, istočasno pa je z njo pokazal svojo ranljivost in šibkost. Ali ni zanimivo, kako naše želje znebiti se nemoči pred naravo in usodo ter lastnimi etičnimi pomanjkljivostmi sovpadajo z mogočno dobrohotnostjo boga Očeta, ki nas varuje pred zemeljskimi tegobami v večnem onstranstvu in pred krivicami v tem življenju?

c) religijska določila so znak obče človeške nevroze, ki jo sicer doživlja vsak otrok na poti iz otroštva v odraslost. Do tega je prišel z raziskovanjem izvora zapovedi »Ne ubijaj!«. Moč te zapovedi je pravzaprav izšla iz konkretnega zgodovinskega dejanja očetomora, ki so ga sinovi potlačili, potlačeno pa se je vrnilo v nevrotični obliki prepovedi ubijanja. V knjigi Totem in tabu je Freud pokazal, da je ključ do te prepovedi dejanje sinov, ki so umorili pra-očeta in si kot kaznen oz. opomin kasneje naložili pričujočo zapoved. Zapoved »Ne ubijaj!« bi na podlagi zgolj verske prepovedi nikoli ne učinkovala tako močno, če ne bi sinovi zagrešili konkretnega dejanja. Da pa je v to vpletena religija, je zgolj posledica vere sinov v analogijo med očetom in Bogom.

Na podlagi teh argumentov je Freud izločil religijo kot nadaljnjo nosilko kulturne zgodovine naše civilizacije, namesto religijskih iluzij naj bi se lotili ugotavljanja resnice o svetu s pomočjo uma in znanstvenega mišljenja. Osvoboditev od iluzij in nevroze pomeni možnost, da bi ljudje lahko spoznali, kakšni so in če bi bili lahko drugačni v smislu odpovedi svojim nago-

---

---

nom, če bi imeli svobodo mišljenja. Intelektualna vzgoja človeka naj bi pomenila napredek in prihodnost naše kulture. Freudov bog je logos, ki ima za seboj znanstveni aparat mišljenja, ki nam omogoča postopna pravilna spoznanja o svetu. In prav v tem dejanju je videl Freud prihodnost naše kulture.

Freuda lahko označimo za pionirja nekega gibanja, nad rezultati katerega danes nismo preveč navdušeni, saj ne vzbujajo vere v napredek kakor v Kantovem ali Freudovem času.

II). Sodobni ameriški filozof Robert M. Pirsig, katerega nadvse originalno filozofijo so harvardski kritiki označili, da je še najbližje pragmatični filozofiji in radikalnemu empirizmu Williama Jamesa, se ukvarja s problemi, ki jih pred nas postavlja znanstvena realnost, Freudov logos oz. »metafizika subjekta-objekta«. Pirisig se v svojih dveh knjigah *Zen in vzdrževanje motorja oz. raziskovanje vrednot* in *Lila oz. raziskovanje morale* podrobno ukvarja s Freudovo »aktualizirano« intelektualno prihodnostjo. V knjigi podrobno raziskuje odnos med intelektom in družbo, intelektom in vrednotami, pri čemer ugotovi, da intelekt po definiciji ne more biti primeren vodič nove racionalne družbe. Hkrati ko raziskuje izvor, lastnosti in pomanjkljivosti ratia, se mu ponudi tudi edinstveno videnje realnosti kot Kvalitete, ki jo lahko razume vsak otrok, ne da bi za to potreboval zapletene matematične formule in kjer je znanstvena realnost podrejena tej večji celoti, Kvaliteti. Tako na svoji nadvse originalni poti dokazovanja eksistence Kvalitete kot »zadnje« realnosti naleti na vzporednice s sofistično arete, vzhodnjaško rta in dharma, Poincarrejevim sublimnim jazom in dobrim Dakota Indijancev. V okviru metafizike vrednote je test resničnosti Dobro oz. Kvaliteta. Toda raje se lotimo stvari lepo po vrsti.

Najprej moramo začeti z raziskavo vrednot v 20. stoletju. Pirsigova raziskava viktorijanske dobe, kateri je pripadal tudi sam Freud, nam ponuja malce drugačen uvid v originalna prizadevanja viktorijancev, kakor nam jih hočejo predočiti Freudovi psihoanalitični izsledki. Viktorijanstvo, čas od ameriške državljanske vojne do I. svetovne vojne, v prvi vrsti ne opredeljuje spopada med religijo in intelektom, ampak med viktorijanskimi/meščan-

---

---

skimi in religioznimi določili. Glavna točka viktorijanstva je njegova lastna postavitev meščanskih določil za osnovo družbenosti, pri čemer so morala religijska določila dati prednost trojici: vljudnosti, formalizmu in ponosu oz. znanju, vrlini in lepoti. Takrat je bil celo sam Bog skoz in skoz gentleman. Šele kasneje, po I. svetovni vojni, je nastopil boj med intelektom in družbo, zavoljo viktorijanske rigidnosti, ki je vse znanje, vrlino in lepoto vrednotila s stališča družbene sprejemljivosti. Viktorijanci so zatirali resnico, kjerkoli se je to zdelo družbeno nesprejemljivo. A kakorkoli se že sliši omejujoče, moramo videti, da je to veljalo pozitivnemu naporu, da bi se človekove misli zadržale v okviru določene kulture, pa čeprav se ta napor ni odrazil v ničemer bolj tehtnem kot formiranju družbene kode. Viktorijanci so bili zadnji ljudje, ki so verjeli, da je intelekt podrejen družbenim vzorcem, njihove vrednote pa so zadnji statični vzorci, ki smo jih imeli. Vzporednico slednji trditvi bi lahko našli tudi v F. Jamesonovi knjigi *Postmodernizem – kulturna logika poznega kapitalizma*:

»Dvajseta leta so bila zadnji trenutek, ko je pristno ameriški brezdelni razred še lahko živel agresivno in bahavo, ko je ameriški vladajoči razred brez slabe vesti še lahko imel razredno zavedno podobo samega sebe in užival svoje privilegije brez krivde, odkrito opremljen s svojima dvema simboloma, cilindrom in kozarcem šampanjca, pred očmi ostalih družbenih razredov na družbenem odru. Nostalgija (filma, op. K. M.) *The Shining*, hrepenenje po kolektivnosti, privzame to čudaško obliko obsedenosti z zadnjim obdobjem, v katerem se je razredna zavest še javno izrazila: celo motiv služabnika ali strežnika izraža željo po minuli družbeni hierarhiji, ki ji ni več mogoče ustreči v izumetničenem multinacionalnem vzdušju.«² Nadalje v tej knjigi Jameson omenja: »Za te filme (okultne filme, ki so podobni nostalgичnemu filmu, kakršen je *The Shining*, op. K. M.) se zdi, da zopet oživijo in uprizorijo manihejski svet, kjer obstajata dobro in zlo, kjer je hudič aktivna sila in kjer lahko s pravo vrsto pozornosti in s pravimi vodniki razčistimo zmedo in ugotovimo, kdo je in kdo ni na strani boga. ... V tem položaju novi val okulturnih filmov (lahko jih datiramo od leta 1973, leta filma *Exorcist I* ...) izraža nostalgijo po sistemu, v katerem sta Dobro in Zlo

² Frederic Jameson: *Postmodernizem*; Analecta, Ljubljana 1992, str. 127.

---

povsem črno-beli kategoriji ... Čeprav *The Shining* ni okultni film, pa vendarle obda ta novi ideološki žanr okultnega s svojo širšo kritično perspektivo in nam tako omogoči, da to še vedno metafizično nostalgijo po absolutnem Zlu preinterpretiramo v veliko bolj materialističnih terminih kot hrepenenje po gotovostih in zadovoljstvih tradicionalnega razrednega sistema.«³

Po tej kratki »ekskurziji«, s katero smo hoteli le potrditi naša domnevanja, se zopet vrnimo k naši temi. Totalna omejitev vsakršnega intelektualnega delovanja, ki ni v skladu z družbenimi pravili in totalna razpustitev vseh družbenih vzorcev znanstvene intelektualne post-moderne družbe je tisti vrez, ki nas ločuje od viktorijancev. Po Pirsigu je bil trenutek, ko je intelekt prevzel kontrolo nad družbo, konec I. svet. vojne s simbolnim govorom ameriškega predsednika Wilsona: »Zato, da bi ustavili nadaljnje vojne, moramo uporabiti lastno inteligenco, družbenim institucijam ne moremo zapupati, da bodo moralno delovale same po sebi, voditi jih mora intelekt.«⁴ Takrat naj bi se zgodil tisti enormni preobrat, ki je botroval kaosu družbenih vrednot in vzorcev. Svet so nenadoma pretresala abstraktna umetnost, Bohrova kvantna fizika, Spencerjev evolucionizem, tehnološki izumi, ipd. Ljudje so se nenadoma znašli v vrtincu novih in eksperimentalnih dejavnosti. Med obema svetovoma je zazijal totalni prepad, intelekt pa se je moral končno začeti postavljati na lastne noge v situaciji, ki je bila precej neznosna, saj se je zdelo, da je: »Whirl is a king,« kot je zapisal Walter Lipman v svoji knjigi *Uvod v moralo*.

Seveda pa so se ljudje znašli v kaosu vrednot še zlasti zato, ker je merilo postal intelekt in njegova zapoved: »Nekaj je racionalno ali iracionalno« ali »Dobro je vse tisto, kar odobrava intelekt«. Toda kako določiti, kaj je racionalno in kaj ne, kaj je dobro in kaj slabo, če pa se intelekt sploh ne zanima za »dobro« in »slabo«. Tako so intelektualci razbijali, razkopavali in grebli po temelju kulture, ki so jo postavili viktorijanci, misleč, da bodo s tem izboljšali človeško kulturo in svet. Tako so, denimo, vzrok kriminalnih dejanj pripisali slabim družbenim vzorcem in ne naši (»divji«) biološki

³ ibid., str. 128/129.

⁴ Robert. M. Pirsig: *Lila*; Bentam Books; New York 1992, str. 309.

---

naravi, ki so jo dotedanji viktorijanski moralni predpisi držali na vajetih. Na tej domnevi so intelektualci poskušali razumeti vedenje zdravorazumskih ljudi ali celo ljudi iz primitivnih plemen. Opazili smo lahko porast zanimanja predvsem za kulturno antropologijo, pa tudi tehnološke in druge naravoslovne znanosti. A kljub tem prizadevanjem, kljub temu, da je svet postal intelektualno in tehnološko boljši, je bilo v zraku čutiti nevidno kopreno nezadovoljstva. V intelektualno, tehnološko urejenem svetu, kjer (iz)računi in njihovi preostanki predstavljajo merilo resničnega za ceno ekološkega uničenja, grdote, dolgočasnega klasificiranja ter uzurpacije narave in ljudi, je bilo nekaj narobe z njegovo kvaliteto, vrednoto.

In zato avtor stopi v zakulisje tistega, kar povzroča zlo naše dobe – razum in njegova težnja, da bi naredili vse, kar je razumno, tudi takrat, ko to ni dobro. Pirsig takoj na začetku opazi, da svetu vladata dva pogleda na stvari, ki ju pogojuje razum: prvi, »dober« in »resničen« ter drugi, »slab« in »neresničen«, ki si ga je moral prvi zato podrediti in zatreti. Gre za že dolgo znano ločitev na klasično in romantično razumevanje. Klasično razumevanje vidi svet izključno v smislu osnovne forme kot temelja sveta, na katerem se blešči, sije površina in trenutni empirični vtisi – romantično razumevanje. Romantično videnje uporablja domišljijo, intuicijo, inspiracijo, kreativnost, vodijo ga čustva, občutki in estetska zavest. »Romantično« ponavadi povezujemo z umetnostjo in vsem, kar je žensko. Klasičen pristop nasprotno vodita razum in zakoni kot osnovna forma misli in vedenja. Njegov glavni namen je ustvarjanje reda iz kaosa in neznano spremeniti v znano. Njegov osnovni moto pa je: stvari imeti pod nadzorom. Njegovo vrednost merimo v smislu upravljanja večšine, s katero lahko stvari obdržimo pod nadzorom. »Klasično« ponavadi povezujemo z znanostjo in vsem, kar je moško. Znotraj klasičnega pogleda romantično deluje kot tisto iracionalno, nezanesljivo, površinsko in trivialno, z eno besedo subjektivno in nesubstancialno. Toda če ne pristanemo na apriorno veljavnost trditev razuma in ga damo pod drobnogled, se pred nami izrišejo ne preveč razveseljujoči detajli kot:

a) Razum je v svojem neskončem klasificiranju in organiziranju delov v urejen sistem ekstremno dolgočasen, prazen in grd.

---

b) V klasičnem opisu stvari ni nikjer nikoli omenjena pomembnost prisotnosti opazovalca, stvari obstajajo le kot objekti, ki so neodvisni od kate-
regakoli opazovalca.

c) Besede kot so »dobro«, »slabo«, ipd., so popolnoma odsotne. Nikjer nimamo nobenih vrednostnih sodb, le dejstva, podatke.

d) Glavno orodje razuma, s katerim le-ta operira, je tako imenovani »anali-
tični nož«, ki je razdelil in neprestano deli svet po svoji podobi na dele in
fragmente delov. Ta »analični nož« je razdelil svet na klasično in roman-
tično, subjektivno in objektivno, duha in materijo, v trdnem prepričanju, da
je to, kar počne, neomajno pravilno. Ta racionalna razdelitev naj bi bila
povsem objektivna, resnična po sebi, neodvisna od človeške opredelitve
družbeno »dobrega«, saj ostaja povsem nedotaknjena s strani človeške par-
tikularnosti in človeških antropocentričnih interesov. Avtor vidi v takšnem
naziranju dvakratno zanko, v katero se je zapletel razum in vanjo zapletel
vse ostale:

264

1) Odkod razumu takšna gotovost, na podlagi česa? Če naj bi bilo tisto, kar
je znanstveno merljivo, objektivno (resnično) in tisto, kar nima mase in
energije, subjektivno (neresnično), kako je potem z aksiomi, teorijami in
hipotezami, ki prav tako nimajo mase in energije? »Če družba nikjer ne
vstopa v znanstvena opazovanja, odkod potem prihajajo hipoteze. Atomi
hipotez ne prenašajo s seboj kot del svoje prtljage. Naši znanstveni opisi
narave so vedno kulturološko pogojeni. Narava nam pove samo tisto, kar so
naše kulturne predispozicije želele slišati. Descartesova izjava: 'Mislim,
torej sem,' je bila zgodovinska deklaracija neodvisnosti intelektualnega
nivoja evolucije od socialnega nivoja. Toda ali bi jo lahko izrekel, če bi bil
kitajski filozof 17. stoletja? Če bi Descartes rekel: 'Francoska kultura 17.
stoletja obstaja, torej mislim, torej sem,' bi imel prav.«⁵

Iz tega izhaja, da mora biti vse le v glavah znanstvenikov, ki *verjamejo* v
objektivnost znanstvenih aksiomov, teorij in hipotez. Predpogoj veljavnosti

⁵ ibid., str. 344.

---

znanstvenih zakonov je vera v njih, znanost ni potemtakem nič drugega kot, če parafraziram, »strah, ki ima velike oči, znotraj pa je votel«. Ali pa ima morda vseeno kakšen močnejši temelj od njene lastne vere, da je predpogoj objektivnosti popolna ločenost opazovalca od opazovanega, posameznika od kozmosa, intelekta od družbe?

2) Iz zgornjega tudi logično izhaja, da razum oz. znanost zanika oz. mora zanikati obstoj vrednot in tistega, kar je dobro. Znanstveno rečeno, človek nima etičnih moralnih ciljev, saj do sedaj še niso izumili nobenega inštrumenta, s katerim bi lahko ločili vrednote od nevrednot, kulturo od nekulture. Pravzaprav je svet s stališča znanosti popolnoma brez smisla, nič ni moralno napačno ali pravilno, vrednote niso nič drugega kot pogruntavščine človeške domišljije – ustvarjalni izdelki pesnikov ali sofistov, kakor bomo videli v nadaljevanju eseja. Znanost s ponosom govori, da njena naloga ni raziskovanje družbenih vrednot in morale, ampak samo dejstev in podatkov in da je bila moralna revolucija v 20. letih tega stoletja ravno osvoboditev intelekta od morale, toda Prigogin pravi: »Politična borba znanosti, da bi se osvobodila dominacije socialnih moralnih predpisov, je bila pravzaprav moralna borba.«⁶ In na to pomembno dejstvo je znanost pozabila (že takoj po svojem rojstvu) in na to je hotelo opozoriti močno antikulturno gibanje v šestdesetih letih, ki ni, tako kakor dvajseta leta, valilo vzroka nezadovoljstva na viktorijance in religijo, ampak je trdilo, da sta sovražnika družbe tako intelekt kakor družbena določila. Seveda, vemo, je rezultat tega gibanja upad kvalitete tako na socialnem kakor intelektualnem nivoju.

S tem smo se približali pomembni ugotovitvi, da intelekt ob pričujoči naravnosti – da dobro še ni resnično – ni mogel biti primerni vodič družbe 20. stoletja, čeprav bi sam to hotel verjeti in upati. Prigogin nadaljuje svojo raziskavo razuma, tako da išče vzrok in izvor ločitve resnice od dobrega.

Prve zametke ločitve klasičnega razuma od svojega romantičnega izvora najde v Parmenidovi izjavi: »Ni nujno, da sta Resnica in Dobro eno in isto,« ter »Resnica je ločena od videza in človeškega mnenja.« Grki so bili prvi, ki

⁶ ibid., str. 344.

---

so začeli iskati tisto večno znotraj človeških meja. Naraščajoča moč abstrakcije jim je omogočila, da so stare grške mite označili za nadvse ustvarjalne izdelke človeške domišljije in umetnosti, sami pa so iskali večni, univerzalni princip vseh principov – »Logos« –, ki ne bi bil določen od človeške roke. In ko so že ravno začeli postavljati temelje temu gledišču, so se pojavili sofistiki s svojimi izjavami: »Kaj je najboljše?« in »Človek je mera vseh stvari.« In v tej smeri moramo iskati izvor neverjetnega Sokratovega in Platonovega sovraštva do sofistov. V času rojstva objektivnosti in razuma je šlo za spopad, ki je zadeval nadaljnjo prihodnost človeškega razuma. V borbi med realnostjo Dobrega, ki so ga predstavljali sofistiki (retoriki) in realnostjo Resnice, ki so jo predstavljali dialektiki, je Resnica zmagala in Dobro izgubilo.

Sofistiki niso učili večnih principov jonskih naravoslovcev, ampak človeške vrednote in prepričanja. Njihov predmet je bila večno spremenljiva arete ali »odličnost«, na kateri je slonelo njihovo učenje o izboljšanju človeka. Resnica ni večna in absolutna, ampak je človek mera stvarem. Ta drža sofistov v odnosu do jonskih naravoslovcev meče novo luč na odnos dialektikov do sofistov: pravzaprav je šlo v tistem času za vojno med tistimi, ki so trdili, da je realnost večna absolutna Resnica in tistimi, ki so trdili, da je realnost dinamično Dobro, Arete. To, da so se sofistiki prvi in dosedaj edini ukvarjali z Dobrim pričajo dejstva, da nikoli pred njimi ne zasledimo ukvarjanja z Dobrim kot večno spremenljivo realnostjo. Platon in Sokrat torej branita večni univerzalni princip kozmologov – to, kar je za sebe, neodvisno od človeškega mnenja, idejo Resnice, ki v svojem središču nosi ideje znanosti, tehnologije in sistematično organiziranega znanja.

Kakor vemo, je Sokrat izvojeval zmago dialektikom in Resnici. Toda že pri Platonu lahko vidimo, da dialektiki niso poponoma uničili Dobrega, saj je pri Platonu Dobro ohranjeno kot najvišja ideja, ki je podrejena le Resnici. Razlika med sofističnim in dialektičnim Dobrim je, da je bilo Platonovo Dobro nespremenljiva in večna ideja, medtem ko za retorike sploh ni bila ideja. Dobro ni bila forma realnosti, marveč realnost sama, večno spremenljiva in nespoznatna v obliki rigidnega formalnega sistema definicij. Potem ko je bilo Dobro sprejeto kot Ideja, ni bilo za naslednje filozofe nobenih

---

problemov pokazati, da lahko Dobro nastopa v vlogi le ene izmed stopenj znotraj pravilnega sosledja stvari. Govorimo seveda o Aristotelu. Aristotel je čutil, da pojavni, umrljivi konj, ki je jedel travo in kotil male konje, zasluži malo več pozornosti, kakor mu jo je namenil Platon. Videzi, pojavi se nanašajo na nekaj, kar je od njih neodvisno in kar je, tako kot ideje, nespremenljivo. To »nekaj«, na kar se pojavi nanašajo, je imenoval substanca. In v tem trenutku in ne pred tem trenutkom je bilo rojeno naše moderno, znanstveno razumevanje realnosti. »Z Aristotelom se slednjič izgubi sofistična Arete, od sedaj naprej vse obvladujeta forma in substanca. Dobro je relativno majhna veja vedenja, imenovana etika; razum, logika in Akademija pa so njegove glavne preokupacije. Arete je mrtva, znanosti, logika in univerza, ki jih poznamo danes, pa so dobili svojo zasnovo: najti in izumiti neskončno možnost razmnoževanja form substanca elementov sveta in te forme poimenovati znanje ter jih prenesti na prihodnje generacije v obliki sistema.«

Toda pri borbi med sofisti in dialektiki je moč opaziti nekaj zanimivega: način, kako so dialektiki premagali sofiste, je bil natanko takšen, kot so to očitati sofistom, se pravi, uporabili so čustveno prepričevalen jezik, s katerim so šibkejši argument – tisti, ki so ga potrebovali dialektiki – spremenili v močnejšega. Sokrat ne uporablja dialektike zato, da bi razumel retoriko, ampak da bi jo ovrget in uničil. Njegova vprašanja niso resnična vprašanja, ampak le besedne pasti, v katere naj se ujamejo retoriki. Pirsig uvidi, da dialektika ni nič drugega kot uzurpator. Gospoda, ki vadi svojo moč nad vsem, kar je dobro in si prizadeva, da bi ga posedovala ter nadzorovala. Podobno obsodbo dialektike in Sokrata izreče tudi Nietzsche v svojem delu *Sokrat in tragedija*: »Modrost je v vedenju in ne vemo ničesar, česar ne bi mogli izreči in drugih o tem prepričati. Tako nekako se glasi načelo te nenavadne Sokratovo misijonarske dejavnosti, ki je morala okoli njega zbrati oblak najmrakobnejše nejevolje ravno zato, ker ni bil nihče sposoben napasti tega načela samega, saj bi bilo potrebno imeti nekaj, česar ni imel nihče, namreč Sokratovo premoč v umetnosti prepričevanja, torej dialektiko.«⁷ In nadalje piše: »V Sokratu se je brez vsake tuje primesi utelesila

⁷ Friedrich Nietzsche: *Sokrat in tragedija*, Nova revija 170–171, Ljubljana 1996.

---

ena stran helenstva, tista apolinična jasnost, ki sije kot čisti, prosojni svetlobni žarek, kot znanilec in glasnik znanosti, ki je bila prav tako rojena v Grčiji. Vendar pa se znanost in umetnost medsebojno izključujeta, s tega vidika je pomembno, da je Sokrat prvi Helen, ki je bil zoprn (...).«⁸ Tudi Nietzsche nam jasno pokaže razdelitev znanja na klasično in romantično in pove, da je bilo med njima s Sokratom vzpostavljeno nepremostljivo brezno, ki ga Pirsig poskuša premostiti, zaceliti ta razcep moderne znanosti in umetnosti.

Sicer pa kakšen dokaz imamo, da je dialektična metoda »vprašanja in odgovorov«, s katero pridemo do resnice, glavna metoda, ki je pred vsem ostalim? Prav nobenega. Izraz »logos«, koren besede logika, se nanaša na vsoto našega racionalnega razumevanja sveta; »mythos«, ki ne vsebuje le grške mite, ampak tudi vedske himne, Staro zavezo in ostale legende, je vsota predzgodovinskih mitov, ki so predhodili logosu. Retorika sofistov izhaja iz mitov in poezije antične Grčije, in glede na to, da je retorika predhodila dialektiki, mora ta biti otrok retorike. »Poezija in miti so odgovori predzgodovinskega človeka na veselje, ki ga je obdajalo na podlagi Kvalitete. Kvaliteta, ne dialektika je ustvarjalec vsega, kar vemo.«⁹ In kot vemo, je bil glavni poklic sofistov ravno učenje Kvalitete (v grščini imenovana arete in v latinščini virtus), toda ne Kvalitete, kakor so jo dosedaj pojmovali v luči relativnosti etičnih idej, ampak etične absolutnosti. A kako in na kakšen način Pirsig najde v Dobrem etično absolutnost? V knjigi *Grki*, avtorja H. D. H. Kittoja, najde odlomek o herojskih dejanjih, ki jih narekuje dolžnost do samega sebe; in v tem je posebnost grškega heroja:

»Tako je heroj v Homerjevi Odiseji velik bojevnik, sposoben govornik, človek širokega srca in modrosti, ki ve, da mora to, kar so mu naklonili bogovi, vzdržati brez prevelikega pritoževanja; ki lahko zgradi barko in zna z njo upravljati, orje zemljo, kakor vsi ostali; obvladuje mladega bahača v retoriki, ki se lahko s tezijsko mladino kosa v boksanju, teku ali rvanju; lahko ulovi,

⁸ *ibid.*, str. 150–151.

⁹ Robert. M. Pirsig: *Zen and the Art of Motorcycle Maintenance*, Bentam Books, New York 1984, str. 354.

---

odere, razreže in skuha vola; ki ga lahko pesmi pripravijo do solza. Pravzaprav je odličen vsestranski človek. On je nenadkriljiv v arete, odličnosti.

Arete implicira spoštovanje za celovitost ali enost življenja in s tem zavračanje specializacije. Implicira naklonjenost do učinkovitosti oz., še raje, veliko višjo idejo učinkovitosti, ki ne obstaja zgolj na enem področju življenja, ampak v življenju samem (...).¹⁰

Takšno opredelitev naravnosti sofistov najdemo v mnogih knjigah o sofistih:

»Sokrates (Hippiu): Ti si sploh v večini umetnosti pravi mojster na svetu (...). Pravil si (...), kako je bilo vse, kar si imel na sebi, delo tvojih rok: najprej prstan na roki (...), potlej pečatnik – tvoje delo, potlej glavnik in steklenica za olje – sam naredil, pa sandale na nogah – sam urezal, pa vrhno haljo in srajco – sam stkal. Vrh vsega pa da si prinesel s seboj še dela pevske umetnosti: epe in tragedije in ditirambe, pa tudi veliko spisov v prozi, ki so obravnavali najrazličnejše snovi. In da si mojster nad mojstri ne le v vseh umetnostih (...), temveč tudi ritmov in harmonij in pravopisa in še veliko, veliko drugega (...).«¹¹ To je definicija žive, dinamične Kvalitete, ki je po Pirsigu obstajala tisoč let, preden so jo dialektiki ujeli v svoje besedne pasti. Dolžnost do samega sebe, ki se kaže v najrazličnejših življenjskih opravilih, je skoraj popoln prevod sanskrtske besede »dharma«, ki jo Hindujci včasih označujejo z »eno«.

Kvaliteta, arete, dharma je tisto, kar so učili sofisti, še preden se je pojavil razum. Pred substanco. Pred formo. Pred telesom in duhom, pred dialektiko samo je bila Kvaliteta, absolutna vrednota. In prvi učitelji, ki so jo učili, so bili sofisti, in medij, ki so si ga izbrali, je bila retorika.

Vzrok za to, da se toliko poglobljamo v sofistično arete, (herojske) mite in vzhodno dharmo, je Pirsigovo originalno videnje realnosti kot dinamične

¹⁰ ibid., str. 341.

¹¹ Anton Sovre: Predsokratiki, Slovenska Matica, Ljubljana 1988, str. 171.

Kvalitete, ki jo vsi poznamo, vendar pa jo ne moremo definirati, saj le-ta obstaja pred vsako intelektualno dualistično razdelitvijo sveta na subjekte in objekte. Dinamična Kvaliteta je tisto »Eno«, ki sovpada s sofistično Arete in sanskrtsko Dharma, ki šele omogoča nadaljnje prepoznavanje, razdeljevanje sveta na klasično in romantično, objektivno in subjektivno.

Za razumevanje Kvalitete v odnosu klasičnega in romantičnega nam avtor ponuja analogijo z vlakom. Pirsig označi vlak s celotnim človeškim znanjem in ga razdeli na že znana dela. Klasično znanje, pripiše mu lokomotivo, vagoni in vse, kar je v vagonih, ponavadi pomeni naš racionalno strukturiran kozmos, skozi stoletja nakopičen kolektivni spomin. S stališča lokomotive in vagonov ne moremo govoriti o nikakršnem romantičnem znanju – romantično znanje naj bi bilo le dvodimenzionalna površina. Toda ob tem je pomembna ugotovitev, da vlak ne bi bil vlak, če ne bi vozil na neki progi, če ne bi imel smeri in cilja. Po Pirsigu ta proga vodi v smeri dinamične Kvalitete, s katero je v stiku edino romantično znanje. Romantično znanje predstavlja pravzaprav »kljun, premec« lokomotive, ki vodi lokomotivo in vagoni v smeri »Kvaliteta«. Toda stanja, ki vlada na »premcu, kljunu« lokomotive, ne moremo enačiti z ničemer trdno določenim; govorimo lahko le o čisti dinamiki, dinamični realnosti, ki predhodi rigidnemu dualističnemu subjektivno-objektivnemu znanju. To stanje pa lahko naznačimo še z eno analogijo. Preden smo se zavedali drevesa, smo ga morali najprej videti, med zavedanjem in videnjem obstaja časovni »zamak«. In ta časovni zamak je neintelektualno oz. predintelektualno zavedanje, ki ga Pirsig imenuje Kvaliteta. Glede na to, da preteklost obstaja le v našem spominu, prihodnost pa le v naših načrtih, je sedanost naša edina realnost. Drevo, katerega se intelektualno zavedamo kot objekta je vedno že v preteklosti, realnost pa je vedno trenutek videnja, preden se zgodi intelektualizacija. In glede na to, da morajo vse stvari, ki smo jih identificirali, iziti iz te predintelektualne realnosti, je Kvaliteta izvor/roditelj vseh subjektov in objektov. Kvaliteta je čista sedanost – tukaj in zdaj –, v kateri je svet še neokrnjeno »eno«. Kvaliteta je torej neposredna vsakdanja izkušnja, pri čemer test resničnosti predstavlja to, kar je Dobro. Vendar pa bi bilo zmotno misliti, da je Kvaliteta nekakšna »stvar«. Kvaliteta je dogodek, ki nastopa v povezavi s subjektom in objektom, umom in telesom, kjer realnost ni skupek zamrznjenih idej,

---

---

ampak nekaj, kar raste z našim lastnim razvojem in razvojem vseh nas, pri čemer je ključna beseda »boljše«.

Zanimivo je, da imajo pri ugledanju takšne enotne, enovite realnosti – Kvalitete, še najmanj problema majhni otroci in neizobraženi ljudje, ker še niso podvrženi formalni intelektualni vzgoji.

Po Pirsigu bi se morali ljudje ozavestiti, da nam rigidno dualistično znanstveno kopičenje podatkov preprečuje uvideti dinamično Kvaliteto kot tisto predintelektualno mistično zavedanje, ki za nas predhodno izbere podatke, ki jih naša zavest nato določi kot tiste, ki imajo določeno vrednost in vrednoto. Kvaliteta je stvaritelj subjekta in objekta in hkrati več od njiju; je tisto, kar nas napelje, da gledamo v določeno smer – določene objekte in da opazujemo določene odnose med njimi – ter ugotavljamo lastne miselne mehanizme (npr. kategorije razuma, kantovsko rečeno), po katerih opazujemo objekte in ocenjujemo resničnost naših sodb. Kvaliteta je tisti pred-kriterij izbire vrednih podatkov, na katerih lahko gradimo resničnost naših sodb in definicij. Kvaliteta (dinamična in statična, klasična in romantična) pa se ujema s »sublimnim jazom«, o katerem je govoril Poincaré: »Matematika, je rekel, ni le vprašanje apliciranja pravil (...). Določeni strogi zakoni niso povod ustvarjanja kar največ možnih kombinacij. Kombinacij, do katerih bi prišli na ta način, bi bilo izjemno veliko, bile bi neuporabne in nerodne. Sublimni jaz, je rekel Poincaré, opazuje veliko število rešitev nekega problema, vendar pa v področje naše zavesti prodrejo le najbolj zanimive. Matematične rešitve izbere sublimni jaz na podlagi matematične lepote, harmonije števil in form, geometrične elegance. To je resnični estetski občutek, ki ga vsi matematiki poznajo ... Poincaré je poudaril, da ne govori o romantični lepoti, pojavnih lepoti, ki zadeva naše čute. Mislil je klasično lepoto, ki izhaja iz harmoničnega reda stvari. In to iskanje te posebne klasične lepote, občutek za harmonijo kozmosa, je tisto, kar nas napeljuje, da izberemo podatke, ki najbolj pripomorejo k tej harmoniji ... Ne dejstva, ampak odnos med stvarmi je tisto, kar se kaže kot kozmična harmonija in ki predstavlja golo objektivno stvarnost.«¹² Vidimo, da se je Poincaré spra-

271

¹² ibid., str. 240.

ševal, kako naša zavest ve, katere podatke mora izbrati. Tako da naš sublimni jaz izvrši predhodno selekcijo pomembnih podatkov.

Človek ni ne izvor stvari, kakor pravijo subjektivni idealisti in ne zgolj pasivni opazovalec, kakor pravijo objektivni idealisti in materialisti. »Človek je le mera vseh stvari«, sodelujoči člen pri ustvarjanju stvari; dinamična Kvaliteta, ki ustvarja svet, pa se pojavlja kot odnos med človekom in njegovimi izkušnjami. To pa je natanko tisto, kar je motilo Sokrata in ostale razumnike – da se realnost kaže kot dogodek v obliki dinamičnega odnosa med subjekti in objekti, ki zanika natančno določitev njunih pozicij v odnosu enega do drugega, istočasno pa razkriva svobodo kot temeljno človekovo komponento, ki ravno zaradi svoje nerigidnosti in dinamične narave omogoča napredovanje k boljšemu, tj. Dobremu, Kvaliteti.

272 Glede na dosedaj povedano bi lahko dinamično Kvaliteto najlažje primerjali z behavioristično teorijo. V okviru behavioristične teorije bi Kvaliteta pomenila odgovor organizma na svoje okolje. Ljudje odgovarjamo na svoje okolje, tako da vedno znova izumljamo analogije, kot so: zemlja, nebo, drevesa, kamenje, oceani, dobrine, glasba, filozofija, znanost, civilizacija, jezik, itn. Te analogije nato imenujemo realnost, kar tudi so. A tisto, kar nas napeljuje v izumljanje analogij, je ravno Kvaliteta, ki deluje kot neprestan dražljaj; nalaga nam ga naše okolje, da bi ustvarili svet, v katerem živimo. Ko človek izumi odgovore na Kvaliteto, se med temi odgovori skriva tudi razumevanje samih teh odgovorov. Vsi ljudje že posedujemo neko vedenje; ko pride nov dražljaj Kvalitete, moramo za to, da bi ga lahko definirali, zgolj uporabiti znanje, ki ga že imamo, zgolj poiskati analogije z našimi predhodnimi izkušnjami/spomini. n na ta način je zgrajen tudi grški mythos, na katerem temelji naša civilizacija. Mythos je zgradba analogij na analogijah analogij.

Vzrok za to, da vsi ljudje vidijo Kvaliteto drugače, najdemo v njihovih različnih izkušnjah, različnih analogijah.

Ko je razmišljal o možnem dodatnem dokazu Kvalitete kot prave realnosti, ki so jo dialektiki zavrgli in namesto nje ustvarili znanstveni mit absolutne, nespremenljive substance, se je domislil primera iz negrške kulture. Dakota

---

Indijanci na vprašanje: »Kakšen pes je to?«, pri čemer Evropejci seveda mislimo na pasmo psa, odgovarjajo: »To je dober pes.« Indijanci ločijo psa, človeka ali rastlino glede na njihovo Kvaliteto kot vseobsegajoče središče življenjske izkušnje vseh bitij na zemlji. To, da bi psa dojemali kot člana hierarhične strukture intelektualnih kategorij, znanih kot »objekti«, je popolnoma izven njihove kulturne dediščine. Indijanci človeka niso gledali kot objekt, na katerega bi lahko ali ne aplicirali pridevnik dober ... Dakota Indijanci bi rekli namesto »Bodi dober«, »Pazi na svoje dobro(to)«. Dobro jemljejo kot samostalnik in ne kot pridevnik. In to je to ...

»Dobro, bolj samostalnik kot pridevnik, je tisto, o čemer govori Kvaliteta. Seveda, absolutna Kvaliteta ni ne samostalnik, pridevnik ali karkoli definljivega, vendar če bi morali metafiziko Kvalitete skrčiti na en stavek, bi bilo to.«¹³

Dosedaj smo se pogovarjali o Kvaliteti kot tisti enoviti temeljni strukturi sveta, ki je pred vsako intelektualno raz-delitvijo vsega na objekte in subjekte, klasično in romantično. Poskušali smo najti takšno miselno strukturo, ki bi v sebi nosila združeno tisto, kar je intelekt ob svojem rojstvu razdružil in s tem ustvaril »rano« sveta. Na podlagi primerov Dakota Indijancev, za katere velja, da vsa bitja doživljajo kot re-inkarnacijo Dobrega, smo bili priča ugotovitvi, da je antični in srednjeveški pojem »substancia« le kulturna dediščina zahodne filozofske tradicije. Dakota Indijanci ne poznajo pojma substancia, na katerega bi potem aplicirali »dobro« kot pridevnik. Zanje je »dobro« samostalnik. Na kar se opira tudi Pirsig, ko pravi, da je Kvaliteta bolj samostalnik kakor pridevnik.

273

III). Vendar pa s tem še nismo zaključili naša razglabljanja o Kvaliteti. Po opredelitvi Kvalitete kot mistične, predintelektualne in enovite realnosti ostaja odprta pot raz-delitve Kvalitete, saj navsezadnje vsi vidimo, da realnost ni eno(vita), ampak je posejana z raznovrstnimi entitetami. Zato je Pirsigu jasno, da Kvaliteta kot samostalnik in mistična enovitost ne more biti nič boljša od metafizike subjekta in objekta, če ne ponudi boljše raz-delitve realnosti.

¹³ Robert M. Pirsig: Lila, Bentam Books, New York 1992, str. 465.

Ne glede na to, da je do sedaj pri Kvaliteti ves čas igral na karto združitve racionalno razdruženega, nam z ugotovitvijo, da jedro Kvalitete ni ratio, delitev na subjekte in objekte, ponudi avtentično raz-delitev Kvalitete na statično in dinamično.

Dinamično obsega romantično Kvaliteto, brez katere organizmi ne bi mogli rasti in napredovati k boljšemu, statično pa vključuje naše celotno vedenje, ki smo si ga pridobili skozi evolucijo in brez katerega organizmi ne morejo(mo) obstati. Kolikor človeško vedenje kontrolirajo statični vzorec Kvalitete, je človek brez izbire (podrejen, ujet v dotedanje izkušnje anorganskih bioloških vzorcev vrednote); kolikor le-ta sledi dinamični Kvaliteti, je njegovo delovanje svobodno – tako pravilno kot dobro.

274 Celotna realnost pomeni evolucijski proces vrednote v smeri dinamične Kvalitete. Ta evolucijski proces je do sedaj obsegal štiri različne sisteme ali statične vzorce: anorganski, biološki, družbeni in intelektualni statični vzorci, ki pokrivajo štiri področja življenja: anorgansko-kemično, biološko, družbeno in intelektualno-idejno. Čeprav področja med seboj niso popolnoma ločena, pa višji nivo ni zgolj podaljšek nižjega. Višji nivo se v svojem razvoju vse bolj oddaljuje od predhodnega, nižjega temelja; in bolj ko se pomikamo po lestvici navzgor, bolj lahko govorimo o dinamiki (čeprav lahko o čisti Dinamiki govorimo le v zvezi s Kvaliteto). Ker med temi štirimi področji ni druge zveze kakor skupni evolucijski proces Kvalitete, vrednote, ki je vse ustvarila, lahko vse štiri sisteme imenujemo s skupnim izrazom »*statični vzorec vrednote*«. Če pa ves svet ne predstavlja drugega, kakor evolucijski proces Kvalitete, potem to tudi implicira, da ni svet sestavljen iz ničesar drugega kot (moralne) vrednote, pomeni: vrednota, ki drži skupaj kozarec, da se ne bi razletel na koščke, je anorganski vzorec vrednot; vrednota, ki drži skupaj bakterijo, rastlino, žival, je biološki vzorec vrednote; vrednota, ki drži skupaj narod, je družbeni vzorec vrednot, itn.

In kako se na zemljevidu dinamične Kvalitete odraža odnos med družbo-družbenim vzorcem vrednot in intelektom–intelektualnim vzorcem vrednot; med znanostjo–rigidnimi zakoni narave in etiko–človeško svobodo izbire? Ali sta (še naprej ostajata) v konfliktu, kakor v metafiziki subjekta in

---

---

objekta? Ne. Pirsig pokaže, da obstaja nujna in naravna zveza znanosti in etike, intelekta in družbe. »Če so moralne sodbe glavne izjave vrednote in če je vrednota temeljna stvar sveta, potem so moralne sodbe temeljna stvar sveta. Celo najbolj statični anorganski vzorci vrednote so moralne sodbe.« (Metafizika Kvalitete, op. K. M.) Pravi, da so »celo na najbolj fundamentalnem nivoju veselja statični vzorci vrednote in moralne sodbe identični. Zakoni narave so moralni zakoni.«¹⁴ In ko anorganski vzorci vrednot ustvarijo življenje, to naredijo zato, ker je to boljše. Ko biološki vzorci vrednot ustvarijo družbe in družbe-družbeni vzorci ustvarijo intelekt in le-ta ustvari dinamično Kvaliteto, to naredijo zato, ker je to boljše. Tisto, kar je na višjem evolucionem nivoju: biologija nad anorgansko kemijo, družba nad biologijo, intelekt nad družbo in dinamična kvaliteta nad intelektom, je tudi bolj moralno. Ta definicija »boljšega« je elementarna enota (kozmološke-znanstvene) etike, na kateri lahko zgradimo celoten vrednotni sistem dobrega in slabega: pravičnega in napačnega. Bolj moralno je, da zdravnik ubije virus, kakor da pusti, da mu zaradi njega umre pacient. Bolj moralno je, da se intelekt bori za prevlado nad biološkimi in družbenimi predpisi, kakor da bi slednji uničili njega, saj so ideje vzorci vrednot, ki so na višji stopnji evolucije kakor družbeni vzorci vrednot. Hkrati pa intelekt ne sme pozabiti, da je v resnici izšel iz družbe: da je v zgodovinskem procesu osvoboditve od svojega roditelja, družbenega nivoja – cerkve in viktorejancev, ustvaril mit o svoji neodvisnosti; ne le zaradi pretnje sofistov, ampak tudi zaradi lastne koristi intelektualnega gospostva in ohranjanja uzurpatorske države. Da ni on tisti, ki je na vrhni stopnički evolucionega procesa, marveč je to sama dinamična Kvaliteta. Kako torej Kvaliteta razrešuje odnos med družbo in intelektom? Iz zgoraj navedenega izhaja, da namen intelekta ni bil nikoli odkriti poslednji cilj veselja, ampak je bila njegova zgodovinska naloga pomagati družbi: odkrivati hrano, opozoriti na nevarnosti in premagati sovražnike. »Celice so dinamično izumile živali, da bi ohranile in izboljšale njihov položaj. Živali so dinamično izumile družbe in družbe so dinamično razvile intelektualno znanje iz istega razloga. Torej na vprašanje, 'kaj je namen vsega intelektualnega znanja', metafizika kvalitete odgovarja:

¹⁴ ibid., str. 180.

'Fundamentalni namen znanja je, da bi se družba dinamično ohranila in izboljšala.'¹⁵

Ta kratki čas poskusa vladavine uma nad družbo je torej tako neuspešen zato, ker je znanstveni um s svojo indiferentno faktioznostjo pozabil, da je pravzaprav v službi za dobro družbe; ni in ne more biti samemu sebi namen, kot je to človek že davno vedel. Na primeru »mythos-ritual«, »arete-ritual« in nazadnje »Kvaliteta-ritual« bomo u-videli prvotno zvezo družbe in znanja.

Če gremo na začetke grške, antične zgodovine, ko je bila arete še najmanj omadeževana s statičnimi intelektualnimi vzorci znanja, nam postane takoj jasno, da so bili prvi statični intelektualni vzorci znanja zgrajeni na družbenih statičnih vzorcih, tj. mythosu. A če gremo še dlje nazaj v zgodovino odkrijemo, da ima stara grščina svoj izvor v t.i. indoevropskih jezikih. Ko je Pirsig ugotovil, da so Grki mnogim besedem iz indoevropskega jezika dodali zlog »a«, je prišel do indoevropskega korena besede »arete«, morfema »rt«. Iz morfema »rt« so bile izpeljane še mnoge druge besede, npr. »arithmetic« (aritmetika), »aristocrat« (aristokrat), »art« (umetnost), »rhetoric« (retorika); »worth« (vreden); »rite« (navada); »ritual« (ritual); »wright« (izdelovalec, izdelano); »right« handed (desničar) in »right« (pravilen). Ugotovil je, da se morfem »rt« na impliciten način povezuje s konceptom Kvalitete (»aristokrat« in »aritmetika« se navezujeta na nekaj »prvega«, »umetnost« in »izdelano« pomeni lepo in ustvarjeno; »pravilno« in »desničar« pomeni moralno in estetsko pravilnost; »ritual« pa izpričuje ponavljajoči se red).¹⁶ Morfem »rt« se je ujema z arete, Kvaliteto v vseh pomenih razen v pomenu »rituala«, ki oznanja statično in ne dinamično znanje. In če se ne bi spomnil na zvezo morfema »rt« s sanskrtsko »rta«, bi njegovo celotno izvajanje dinamične Kvalitete padlo v vodo. Rta je pomenila kozmični red vseh stvari: najprej je označevala le fizični red, ki naj bi ga ohranjali bogovi, ko pa se njen pomen kasneje razširi tudi na to, kar je pravilno, morajo bogovi varovati svet ne le pred fizičnim, ampak tudi moralnim kaosom. Fizični red kozmosa je prav tako moralni red, iz česar tudi

¹⁵ Ibid, str. 344–345.

¹⁶ (povzeto po knjigi); ibid, str. 434.

---

izhajajo razglabljanja o konfliktu med ritualom (trdnimi določili fizičnega reda) in svobodo (moralno izbiro). Rta kasneje skoraj izgine, a pod imenom »dharma« ponovno vzniknejo podobne ideje. Dharma pomeni isto kot »rta« – tisto, kar vse drži skupaj: dharma je temelj reda in pravilnosti, istočasno pa je etična koda, ki se pojavlja kot dolžnost do samega sebe kot tudi do življenja. Dharma vsebuje statično in dinamično, ritual in svobodo, brez protislovij, saj se sredi najbolj monotonega dolgočasje, pri opravljanju vsakdanjih statičnih ritualnih vzorcev nahaja prav dinamična svoboda: dharma, arete, Kvaliteta dolžnosti do samega sebe in do življenja.

To se jasno kaže na primeru prvih človeških skupnosti, ki so imele rituale za izgrajevanje hiš, pranje perila, kuhanje, lov, hranjenje, petje, ples, različne umetnosti, ipd. Rituali so pomenili tako dolžnost do samega sebe kot do ohranjanja fizičnega in moralnega ravnovesja, hkrati pa so predstavljali nekakšne javne knjižnice, v katerih je bilo shranjeno celotno znanje kulture.

»Ritualni so morda povezujoči člen med družbenim in intelektualnim nivojem evolucije. Človek si lahko predstavlja zvezo primitivnih plesnih in zborovskih ritualov z določenimi kozmološkimi zgodbami, miti, ki so botrovali nastanku prvih primitivnih religij. To je lahko tudi možen izvor prvih intelektualnih resnic. Če so rituali vedno prvi, tem pa vedno sledijo intelektualni principi, potem ni nujno, da rituali predstavljajo dekadentno korupcijo intelekta. Njuno zaporedje v zgodovini priča, da so principi izšli iz rituala in ne obratno. To pomeni, da ljudje ne izvajamo religioznih ritualov zato, ker verjamemo v Boga. V Boga verjamemo zato, ker izvajamo religiozne rituale.«¹⁷

277

¹⁷ *ibid.*; str. 443.

BIBLIOGRAFIJA

1. Robert M. Pirsig: Zen and the Art of Motorcycle Maintenance, Bentam Books, New York 1984.
2. Robert M. Pirsig: Lila; Bentam Books, New York 1992.
3. Anton Sovre: Predsokratiki, Slovenska Matica, Ljubljana 1988.
4. Friedrich Nietzsche: Sokrat in tragedija, Nova Revija 170–171, Ljubljana 1996.
5. Frederic Jameson: Postmodernizem, Analecta, Ljubljana 1992.